

Igor GOŚCIŃSKI
 Andrzej WYSOCKI
 Adam WIERNIKOWSKI
 Jarosław ZAWILIŃSKI

Polacy na studiach medycznych we Lwowie podczas drugiej wojny światowej*

Poles in medical studies in Lviv during World War II

Towarzystwo Lekarskie Krakowskie
 Przewodniczący:
 Prof. dr hab. med. Igor Gościński

Okres II wojny światowej dla Polaków wyznaczają daty: 1 września 1939 roku agresja niemiecka z zachodu, 17 września 1939 r. agresja radziecka ze wschodu, 22 czerwca 1941 roku wybuch wojny niemiecko-sowieckiej i rok 1945 zakończenie wojny. Okupanci prowadzili określoną politykę mającą na celu podporządkowanie społeczeństwa polskiego m.in. przez „likwidację” inteligencji i utrudnienia w kształceniu.

Po zajęciu Lwowa przez Rosjan, już 22 września 1939 r. Uniwersytet Jana Kazimierza przemianowano na Uniwersytet im. Iwana Franki. Z Wydziału Lekarskiego i Farmaceutycznego utworzono Państwowy Instytut Medyczny – Lwiwskyi Dzierżawnyj Medicynski Instytut, w skrócie „Medintytut” [1,2,9].

W czasach radzieckich obowiązywał program studiów medycznych z okresu przedwojennego. Nastąpiły jednak zmiany polityczne, m.in. w Instytucie powołano Katedrę Marksizmu i Leninizmu z wykładami w języku ukraińskim. Większość kadry nauczającej stanowili Polacy prowadzący zajęcia w języku polskim. Studiom Polacy, Rosjanie, Żydzi i Ukraińcy. Warunki socjalno-bytowe wszystkich studentów, szczególnie Polaków, były bardzo ciężkie.

Ta organizacja uczelni utrzymała się do 27 czerwca 1941 r. gdy zaprowadzono „nowe porządki” po zajęciu 30 czerwca 1941 r. Lwowa przez Niemców, które rozpoczęły się zbrodnią dokonaną dnia 4 lipca. Rozstrzelano wtedy 22 profesorów Uniwersytetu Jana Kazimierza, w tym 12 profesorów Wydziału Lekarskiego. Byli to: Antoni Cieszyński (stomatolog), Władysław Dobrzaniecki (chirurg), Jan Grek (internista) wraz z żoną, Jerzy Grzędzielewski (okulista), Henryk Hilarowicz (chirurg), Stanisław Mączewski (ginekolog), Witold Nowicki (anatomopatolog) z synem, Tadeusz Ostrowski (chirurg) z żoną, Stanisław Progulski (pediatra) z synem, Roman Rencki (internista), Włodzimierz Sieradzki (medyk sądowy), Adam Sołowij (ginekolog) z wnukiem. Zbrodnia ta była przez Niemców bardzo ściśle utajniana.

Ze względu na braki kadr medycznych Niemcy postanowili uruchomić odpowiednie szkolenie. Jednakże ze względów ideologicznych wprowadzili nazwę Państwowych Zawodowych Kursów Medyczno – Przyrodniczych (Staatliche Medizinisch – Naturwissenschaftliche Fachkurse) o programie studiów przedwojennych.

Nabór na studia został ogłoszony w gazetach polskojęzycznych wychodzących na terenie Generalnej Guberni. W związku z tym powstały możliwości jawnego studiowania a nie tylko na tajnych studiach jakie były prowadzone w tym czasie w Krakowie, Warszawie i Częstochowie. Studentami byli Polacy i Ukraińcy. Na kursach nie mogli studiować Niemcy, którzy również oficjalnie nie mogli się leczyć u lekarzy Polaków. Oficjalnie nie używano określeń akademickich a dokumenty wydawane absolwentom pozwalały, po ukończeniu praktyki, na wykonywanie zawodu lekarza. Nie przysługiwał im jednak tytułu lekarza, mimo że byli rejestrowani w Izbach Lekarskich.

Wśród wielu studiujących było sześciu, znanych nam osobiście, absolwentów Wydziału Lekarskiego UJ oraz jeden, który rozpoczął studia na Uniwersytecie Jana Kazimierza a dyplom uzyskał na UJ, których drogi życiowe obrazują losy licznych lekarzy okresu wojennego. Byli to: Eugeniusz Nikodemowicz [4,8], Oskar Liszka [3,7], Jerzy Piątkowski, Ignacy Pietrzyk, Kazimierz Smolarski, Wincenty Wróblewski i Aleksander Jan Wysocki [5].

Prof. Eugeniusz Nikodemowicz (1916-2006)

Urodził się we Lwowie i po ukończeniu szkoły podstawowej i średniej w 1934 roku rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jana Kazimierza. Ukończył studia w 1940 r. potwierdzone przez Wydział Lekarski UJ po wojnie, w 1946 roku. Już jako student pracował w Zakładzie Fizjologii, po studiach skierowany na wieś pracował jako lekarz wiejski, następnie jako lekarz rejonowy. W Gródku pod Równem prowadził sanatorium przeciwgruźlicze. Przeniesiony do Lwowa w 1944 r. pracował jako asystent w Zakładzie Anatomii Opisowej i lekarz w VI Poliklinice i Klinice Chorób Wewnętrznych. Od 1946 r. pracował w Łańcucie jako ordynator oddziału internistycznego i gruźliczego szpitala po-

* Referat wygłoszony na Jubileuszu XX-lecia Stowarzyszenia Lekarzy Polskich we Lwowie i Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Lwów, 22-24.09.2011.

wiatowego, ponadto jako kierownik Poradni Przeciwgruźliczej.

W 1952 r. powołany został na stanowisko starszego asystenta w Klinice Ftyzjatrycznej w Krakowie, kierowanej przez prof. Stanisława Hornunga, a po jego śmierci, i po habilitacji w 1967 roku, został kierownikiem kliniki. W latach 1952-58 był również adiunktem filii Instytutu Gruźlicy i chorób płuc, jako organizator, naukowiec i lekarz, szczególnie w zakresie badań epidemiologicznych, nad patogenezą zapalenia i rozstrzeni oskrzeli, rozedmą płuc, nowotworami oskrzeli oraz chemioterapią gruźlicy. Jako pedagog prowadził zajęcia ze studentami, szkolił specjalistów, przeprowadził 16 przewodów doktorskich. Brał czynny udział w licznych zjazdach krajowych i międzynarodowych. Był członkiem kilku krajowych towarzystw lekarskich i członkiem tytularnym Międzynarodowej Unii Przeciwgruźliczej i członkiem założycielem Societas Europea Pathophysiologiae Respiratoriae.

Zmarł w Krakowie w 2006 roku.

Doc. dr hab. Oskar Liszka (1915–1966)

Oskar Liszka urodził się w Cieszynie gdzie ukończył szkołę powszechną i gimnazjum. Studia odbył na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1934-1939, jednak ze względu o na wydarzenia wojenne dyplom lekarza uzyskał we Lwowie w 1942 roku, uznany przez Wydział Lekarski UJ w 1945 r. W czasie okupacji w Krakowie był karmicielem wszy w zakładzie prof. Odonu Bujwida. Po wojnie pracował w Krakowie w Oddziale Chirurgicznym Szpitala Ubezpieczalni Społecznej. W 1948 roku przeniósł się do Wrocławia i w połowie tego roku zaczął pracować w Klinice Neurochirurgii, kierowanej przez Ernesta Ferensa. Po likwidacji Kliniki, wrócił do Krakowa, do Kliniki Neurochirurgii, gdzie specjalizował się pod kierunkiem prof. Adama Kunickiego.

Doc. dr O. Liszka w 1961 r. pierwszy w Polsce w Klinice Neurochirurgii AM w Krakowie wprowadził stereotaksję mózgu w operacjach chorób układu pozapiramidowego [6]. W 1965 r. objął kierownictwo Kliniki Neurochirurgii w Szczecinie i tam w następnym roku zmarł.

Dr med. Jerzy Piątkowski (1916-2004)

Urodził się w Krakowie i tu po ukończeniu Gimnazjum im. H. Sienkiewicza w 1934 r. rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim UJ. W 1939 r. otrzymał absolutorium, a końcowe egzaminy zdawał w 1940 r. w Warszawie i w 1942 r. we Lwowie. Dyplom lekarza został mu wydany w 1945 r. przez Uniwersytet Jagielloński.

Pracę zawodową rozpoczął w lipcu 1940 r. w Szpitalu św. Łazarza w Krakowie, początkowo w oddziale chorób wewnętrz-

nych, następnie na ginekologii i na koniec na „Czerwonej Chirurgii”. Od września 1945 r. do września 1951 r. był asystentem Kliniki Położnictwa i Chorób Kobięcych UJ, z półtoraroczną przerwą na służbę wojskową. Pod koniec 1951 r. został powołany do stworzenia Oddziału Ginekologiczno-Położniczego w Zakopanem, gdzie jako ordynator pozostawał do chwili przejścia na emeryturę w 1983 r.

Dr Piątkowski był znaną i szanowaną postacią w Zakopanem, szanowaną zarówno przez górali jak i ceprów.

Dr med. Ignacy Pietrzyk (1913-2001)

Ignacy Pietrzyk urodził się w Sieprawiu koło Krakowa. Po ukończeniu gimnazjum w Myślenicach rozpoczął w 1933 r. studia na Wydziale Lekarski UJ.

Absolutorium uzyskał w 1939 r., a dyplom lekarza otrzymał po wojnie w 1945 r., z datą ukończenia studiów w 1942 r. – we Lwowie.

Przez 2 lata pracował na internie i oddziale chorób zakaźnych Szpitala im. Św. Łazarza w Krakowie, następnie od 1943 r. rozpoczął pracę w Czerwonej Chirurgii. Pracował na stanowisku od asystenta do starszego wykładowcy. Po przejściu na emeryturę w 1978 r., pracował w niepełnym wymiarze do 1987 r. Dr Pietrzyk poświęcił się głównie chirurgii urazowej i wychował wielu specjalistów z tego zakresu.

Jest autorem 18 prac naukowych, w większości poruszających problemy urazów.

Dr med. Kazimierz Smolarski (1916-2001)

Kazimierz Smolarski urodził się w Krakowie i studia na Wydziale Lekarskim UJ odbył w latach 1934-1939. Końcowe egzaminy zdał we Lwowie w 1942 r., co zostało potwierdzone dyplomem lekarza wydanym przez Uniwersytet Jagielloński w 1945 r.

Od września 1939 r. pracował na Oddziale Chirurgicznym Państwowego Szpitala im. Św. Łazarza w Krakowie, jako absolwent-wolontariusz, po wojnie jako asystent II Kliniki Chirurgicznej – „Czerwonej”. W 1949 r. został ordynatorem Oddziału Chirurgicznego w Szpitalu Wojewódzkim Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach, ponadto był ordynatorem Oddziału Chirurgicznego Szpitala Zgromadzenia Sióstr Boromeuszek w Mikołowie. Ze szpitala w Katowicach zwolnił się w 1956 r., w Mikołowie pracował do przejścia na emeryturę w 1986 r.

Wykształcił 15 chirurgów, z których 8 objęło samodzielne stanowiska zawodowe i naukowe. Ogłosił 10 prac naukowych.

W 1991 r. decyzją Zarządu Głównego Towarzystwa Chirurgów Polskich został Członkiem Honorowym Towarzystwa.

Dr med. Wincenty Wróblewski (1915-1995)

Wincenty Wróblewski urodził się w Wieliczce i w latach 1934-1939 studio-

wał na Wydziale Lekarskim UJ. Od 1 września 1939 r. do końca okupacji pracował jako wolontariusz w Klinice Chirurgicznej UJ. W tym czasie zdawał końcowe egzaminy w Warszawie, Lwowie i Krakowie.

Po wojnie, do 1971 r. nadal pracował w I Klinice Chirurgicznej, na stanowisku od asystenta do st. wykładowcy, z przerwą w latach 1947-48, gdy powołano do wojska był ordynatorem Oddziału Chirurgicznego Szpitala Marynarki Wojennej w Oliwie. W 1971 r. dr Wróblewski rozpoczął pracę w III Klinice Chirurgicznej AM w Krakowie, gdzie pracował do przejścia na emeryturę w 1981 r.

Przez ponadto 20 lat prowadził Studenckie Koło Naukowe i przez 4 lata był wykładowcą Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie. Opublikował 18 prac naukowych.

Dr med. Aleksander Jan Wysocki (1913-1984)

Urodził się w Brzesku. Po maturze zdanej w 1932 roku w Wadowicach, odbył roczną, ochotniczą służbę wojskową. Jesienią 1933 roku rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego. W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany; do Krakowa powrócił z zachodniej granicy w pierwszych dniach października. W czasie okupacji niemieckiej pracował w „Domu Zdrowia”, prywatnej lecznicy przy ul. Siemiradzkiego w Krakowie, oraz jako wolontariusz w oddziale internistycznym Szpitala św. Łazarza. W 1942 r. uzupełnił we Lwowie brakujące egzaminy, co upoważniało do wykonywania praktyki lekarskiej w Generalnym Gubernatorstwie.

W dyplomie wydanym przez UJ w 1946 r. zaznaczono że studia medyczne odbywał w latach 1933 – 1939, a ukończył we wrześniu 1942 roku, uznając egzaminy złożone we Lwowie. Od 1.10.1942 roku pracował na „Białej Chirurgii” jako lekarz-wolontariusz, a od 1.12.1945 do 31.12.1950 roku jako starszy asystent w mieszczącej się w tym budynku I Klinice Chirurgii UJ.

W lipcu 1949 r. uzyskał stopień doktora medycyny. W 1953 roku został specjalistą II-ego stopnia w zakresie chorób chirurgicznych. W latach 1951-1958 pracował w Szpitalu im. Gabriela Narutowicza na oddziale chirurgicznym, przekształconym w III Klinikę Chirurgiczną; następnie został powołany do pracy jako lekarz cywilny w krakowskim Szpitalu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i pracował tam do jesieni 1972 r. Od 1948 r. do końca życia pracował również w Lekarskiej Przychodni Kolejowej w Krakowie.

Jeden z młodych chirurgów z tamtego okresu, który ukończył studia w 1939 r., jeszcze na Uniwersytecie Jana Kazimierza, dr Leon Zajac znany był nam osobiście. Jego skomplikowane losy, w tym lwowskie, przedstawiono w książce pod redakcją Zdzisława Gajdy i Andrzeja Wysockiego [5].

Dr med. Leon Zajac (1913-2002)

Leon Zajac urodził się w Cieszanowie, woj. Lwowskie. W 1931 r. ukończył Państwowe Gimnazjum im. S. Batorego we Lwowie, a po studiach na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jana Kazimierza w 1938 r. odbył roczne przeszkolenie w Centrum Wyszkożenia Sanitarnego Szkoły Podchorążych Rezerwy w Warszawie. W czasie kampanii wrześniowej służył w wojsku w stopniu kaprała podchorążego. Dwunastego grudnia 1939 r. otrzymał dyplom na Wydz. Lekarskim UJK. Od września 1940 r. pracował na „Białej” i „Czerwonej” Chirurgii w Krakowie. W latach 1944-1946 pracował na Oddziale Chirurgicznym Szpitala w Murskiej Sobocie w Jugosławii. Od października 1946 ponownie podjął pracę w „Białej” t. j. I Klinice Chirurgicznej UJ. Powołany do wojska został w 1951 r. ordynatorem Oddziału Chirurgii Szpitala Garnizonowego i Szpitala Powiatowego w Elku, a 1957 r. został ordynatorem Oddziału Chirurgii Szpitala Garnizonowego w Olsztynie. Po zwolnieniu w 1958 r. z wojska został dyrektorem Szpitala Powiatowego w Miechowie i ordynatorem Oddziału Chirurgicznego. W latach 1969-76 pracował w Nigerii jako *Senior Consultant Surgeon*. Po powrocie do kraju został kierownikiem Poradni Chirurgicznej w Miechowie, w której pracował mimo przejścia na emeryturę w 1978 r.

Mimo trudności jakie stwarzali okupanci udało się oprócz jawnych studiów przeprowadzić we Lwowie tajne habilitacje, które pozwoliły uzyskać *veniam legendi* 10 naukowcom, a byli to: Zygmunt Albert - anatomopatolog, Tadeusz Ceypek - laryngolog [2], Bronisław Giędosz - fizjopatolog [8], Kazimierz Jabłoński - położnik-ginekolog, Tadeusz Jacyna Onyszkiewicz - chirurg, Jan Jankowski - internista, Tadeusz Korzybski - biochemik, Włodzimierz Kuryłowicz - mikrobiolog, Stanisław Liebhard - ginekolog-położnik, Franciszek Redlich - pediatra [10].

Prof. Bronisław Giędosz (1905-1970)

Urodził się we Lwowie (Zamarstynów) jako syn robotnika. Po nauce w szkole ludowej, w 1925 r. ukończył Gimnazjum

im. Hetmana Żółkiewskiego we Lwowie. Studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jana Kazimierza ukończył w 1930 r., a końcowe egzaminy zdał w 1932 r. i w styczniu 1933 r. uzyskał dyplom lekarza. Był w trudnej sytuacji materialnej, utrzymywał się z korepetycji, a nawet pomagał rodzinie. Jako absolwent, przed zdaniem końcowych egzaminów, pracował w Zakładzie Patologii Ogólnej i Doświadczalnej kierowanym przez prof. Mariana Frankego, a od 1933 był nominowany na starszego asystenta. W 1936 r. doktoryzował się na Wydziale Lekarskim UJK, a w październiku 1939 r. uzyskał stopień docenta, zatwierdzony w 1947 r. przez Ministerstwo Oświaty.

Po repatriacji od 1 sierpnia 1946 r. pracował w Państwowym Szpitalu im. Św. Łazarza w Krakowie. Ponadto objął stanowisko redaktora naczelnego „Przeglądu Lekarskiego” i „Folia Medica Cracoviensia”. Od 1 lutego 1947 r. objął kierownictwo Zakładu Patologii Ogólnej i Doświadczalnej Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego, od 1950 r. Akademii Medycznej, którym był aż do śmierci, początkowo jako zastępca profesora, potem jako profesor nadzwyczajny (1948) i zwyczajny (1967).

Pełnił funkcję prorektora (1951-1952/53), następnie rektora (1953/54-3.01.1957) Akademii Medycznej w Krakowie. Był świetnym dydaktykiem, bezpośrednim w kontaktach ze studentami, powszechnie lubiany i szanowany. Zmarł przedwcześnie, długo chorując na serce.

Dla niezliczonych studentów, którym oficjalnie odmówiono przyjęcia na studia we Lwowie, 29 osobom udało się studiować tajnie. Był wśród nich Tadeusz Cieszyński, autor opublikowanych w 1995 r. wspomnień z działalności Wydziału Lekarskiego UJK we Lwowie - od września 1939 do sierpnia 1944 r.

Ocenia się, że lwowskie Medyczne Kursy ukończyło 83 słuchaczy w tym 50 Polaków. A tych lekarzy, którzy tuż po wojnie ukończyli studia zaczęte we Lwowie było ok. 400. Na wszystkich kierunkach lwowskich kursów w r. 1943 studiowało 1055 Polaków.

Tak więc mimo szczególnie trudnych warunków jakie wówczas panowały studia medyczne we Lwowie przyczyniły się bardzo do poprawy leczenia podczas okupacji, a także po wojnie.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że mimo szczególnie trudnych warunków w czasie II wojny światowej jakie panowały na terenach Polski w czasie okupacji, studia medyczne we Lwowie miały znaczący wpływ na liczbę polskich lekarzy, którzy, szczególnie w trudnych warunkach powojennych, zasilili służbę zdrowia cywilną i wojskową. Wielu z nich podjęło pracę dydaktyczną i naukową.

Zachowujemy Ich we wdzięcznej pamięci.

Piśmiennictwo:

1. **Albert Z.:** Lwowski Wydział Lekarski w czasie okupacji hitlerowskiej 1941-1944. Zakł. Narod. im. Ossolińskich, Wrocław 1975.
2. **Ceypek T.:** Lwów w czasach trudnych. Notatki naocznego świadka. Wyd. Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich/Oddz. W Krakowie i Śląska Izba Lekarska w Katowicach, Kraków-Katowice 2011.
3. **Chmielewski J.:** Doc. dr med. Oskar Liszka. *Neurol. Neurochir. Pol.* 1967, 5, 651.
4. **Gaertner H. (red.):** Pamiętnik XXX-lecia. Stowarzyszenie Wychowanków Akademii Medycznej w Krakowie. Kraków 1993.
5. **Gajda Z., Wysocki A. (red):** Chirurgia w okupowanym Krakowie. Wspomnienia. Kraków 1993.
6. **Gościński I.:** The beginnings of the stereotaxy of the human brain in Poland for the 35th Anniversary of Oscar Liszka daeth. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin-Polonia*, 2001, 56 (Suppl. 8), 75.
7. **Gościński I., Moskała M., Wiernikowski A.:** Zarys związków lwowsko-krakowskich w neurologii i neurochirurgii. Szkoła Lwowska i Wileńska – ich wpływ na rozwój medycyny polskiej, pod red. B. Zawadowicz. Częstochowa 2012, 71.
8. **Grochowski J.:** Profesorowie, Docenci, Doktorzy habilitowani oraz Doktorzy honoris causa Akademii Medycznej im. Mikołaja Kopernika w Krakowie w latach 1970-1980. *Academia Medica Cracoviensis*, Kraków 1981.
9. **Tarnawiecka H.:** Lwowska Szkoła Lekarska i jej tragiczne losy w czasie II wojny światowej. *Academia Medica Cracoviensis*, Kraków 1981, 97.
10. **Zablotniak R.:** Polacy studiujący medycynę we Lwowie podczas okupacji hitlerowskiej. *Przegl. Lek.* 1989, 46, 132.